

РОЛЬ РЕЦЕПТИВНИХ І ПРОДУКТИВНИХ ВИДІВ МОВЛЕННЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ІНШОМОВНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Низка соціально-економічних реформ, що відбулися в суспільстві (набуття Україною статусу незалежної держави, що дозволило їй стати самостійним учасником на світовій політичній арені, встановити дипломатичні зв'язки з більшістю країн світу, поглибити міжнародні економічні й торговельні відносини), зумовили потребу у формуванні різнобічно розвинених, компетентних фахівців, що володіють високим рівнем професійного мовлення, здатних виявляти професіоналізм у ділових ситуаціях спілкування, бути конкурентоздатними. Особливо гострими у цьому зв'язку стали питання підготовки перекладачів, які виконують роль медіаторів у сучасному глобалізованому суспільстві. Ідеї розвитку професійного і мовленнєвого потенціалу людини зафіксовано в низці державних документів, зокрема в Конституції України, Законах України «Про освіту» та «Про вищу освіту», Національній стратегії розвитку освіти України на 2012–2021 роки. У «Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти» [2] визначено стратегічні напрями розвитку іншомовної підготовки студентів. Зазначений документ є надзвичайно корисним для тих, хто працює у галузі професійної підготовки майбутніх перекладачів, є невід'ємним у розробці навчальних планів і тестів, створенні підручників та інших дидактичних засобів навчання. Іншим важливим документом для організації процесу підготовки майбутніх перекладачів є рекомендована МОН України «Програма з англійської мови для професійного спілкування» [3], яка хоч і має типовий універсальний характер і потребує пристосування до мовної підготовки саме майбутніх перекладачів,

визначає концептуальні підходи до мовленнєвої підготовки майбутніх фахівців у ВНЗ.

Огляд лінгводидактичного доробку вітчизняних (О.Павлик, О.Поршнева, З.Коннова, С.Ніколаєва, А.Янковець, О.Сребницька) і закордонних науковців (К.Норд, М.Скотт, К.Станфілд) також свідчить про зростання їхнього інтересу до питань організації навчального процесу з іншомовної підготовки майбутніх перекладачів. Науковці стверджують, що фахова підготовка майбутніх перекладачів повинна відбуватися в межах компетентнісного підходу. З позицій компетентнісного підходу перекладацька компетентність означає високий рівень володіння фахівцями певними (окремими) перекладацькими компетенціями, серед яких науковці виділяють як суто лінгвістичні (граматична, лексична, орфоепічна тощо) так і екстралінгвістичні (соціолінгвістична, прагматична, професійна, психофізіологічна тощо) компетенції [5, с. 73].

У тлумачному перекладацькому словнику перекладацька компетенція детермінується як суттєвий чинник процесу перекладу, який об'єднує як рецептивну (розуміння вихідного тексту), так і продуктивну компетенцію (здатність створення тексту мовою оригіналу) [6]. Окрім цього перекладацька компетенція включає і елементи двох дотичних у процесі перекладу культур.

Зважаючи на багатоконпонентність професійної компетенції майбутнього перекладача та пріоритетність мовленнєвої діяльності над мовною, доходимо висновку, що основним об'єктом навчання іноземної мови та перекладу виступає саме мовленнєва діяльність як активний, цілеспрямований, опосередкований мовою та зумовлений комунікативною ситуацією процес сприймання та продукування мовленнєвого повідомлення при взаємодії людей між собою [4, с. 47]. Механізм сприймання, або ж декодування мовленнєвої інформації реалізується завдяки таким рецептивним видам мовленнєвої діяльності як читання та аудіювання. У процесі читання чи аудіювання людина одержує мовленнєву інформацію, тобто сприймає і розуміє думки інших людей. Механізм продукування, або кодування мовленнєвого повідомлення стає

можливим завдяки використанню таких продуктивних видів мовленнєвої діяльності як говоріння та письмо. Види мовленнєвої діяльності – це різні види мовленнєвих навичок і вмінь [1, с. 7].

Згідно із «Загальноєвропейськими Рекомендаціями з мовної освіти» існують чіткі вимоги до засвоєння студентами рецептивних і продуктивних видів мовленнєвої діяльності, які залежать від періоду навчання. Розрізняють три періоди навчання студентів іноземної мови: початковий (initial), головний (main) та завершальний (final) [2, с.45].

На початковому етапі навчання головною метою є досягнення рівня володіння іноземною мовою B2 Vantage (просунутий рівень або «незалежний користувач»), на головному – C1 Effective Operational Proficiency (ефективна оперативна компетенція або «автономний рівень»), а на завершальному – C2 Masterly (глобальне володіння). На кожному з цих рівнів вимагається засвоєння мовленнєвих навичок і вмінь відповідної складності залежно від конкретного виду мовленнєвої діяльності.

Рівень B2 має бути сформованим у студентів, які отримали ступінь бакалавра і напрям підготовки яких не є філологічним, або ж у студентів-філологів на першому-другому році навчання у ВНЗ. Цей рівень характеризує мовця, який має відповідні рецептивні вміння: сприймає та розуміє основну ідею тексту як на конкретну, так і на абстрактну тему, в тому числі дискусії, та володіє певними продуктивними навичками, а саме: може спілкуватися як в усній, так і в письмовій формі з носіями мови без перешкод, висловлюватися на широке коло тем, наводити різноманітні аргументи [2, с.52].

Рівня володіння іноземною мовою C1 досягають студенти, які отримали ступінь бакалавра за філологічним напрямом підготовки. Спеціалісти, які мають цей рівень, послуговуються широким колом мовних засобів, ефективно та гнучко використовують мову в суспільному житті, детально висловлюються на складні теми.

Рівень володіння мовою C2 вважається найвищим і має бути сформованим у студентів-випускників, які спеціалізуються на вивченні іноземних мов. Мовці

цього рівня мають майже досконалі рецептивні навички та вміння: розуміють без утруднень практично все, що чують або читають, вилучають інформацію з усних чи письмових джерел. Продуктивні навички мовців цього рівня полягають в аргументованому викладі ними у зв'язній формі спонтанних мовленнєвих повідомлень у досить складних ситуаціях.

Згідно з «Програмою з англійської мови для професійного спілкування» основне завдання в іншомовній підготовці студентів полягає у навчанні майбутнього спеціаліста ефективного спілкування англійською мовою у професійному середовищі з відповідним володінням ним усіма видами мовленнєвої діяльності. Майбутній перекладач у процесі формування професійної компетентності окрім безпосередніх навичок перекладу тексту з однієї мови іншою має досягнути таких рецептивних навичок і вмінь: знаходити нову текстову, графічну, аудіо та відео інформацію, що міститься в англійськомовних галузевих матеріалах, а також володіти такими продуктивними навичками: писати професійні тексти і документи англійською мовою з низки галузевих питань, писати ділові та професійні листи, перекладати галузеві тексти, готувати публічні виступи і дебати тощо [3, с. 34].

Таким чином, формування перекладацької компетентності є значно ширшим від оволодіння мовними засобами та розвитку лінгвістичної компетентності. Воно включає в себе соціолінгвістичну та прагматичну складові у формі володіння рецептивними та продуктивними видами мовленнєвої діяльності.

Розглянемо технологію поєднання рецептивних і продуктивних видів мовленнєвої діяльності для оптимізації навчального процесу. На нашу думку, доцільно кожен тематичний блок заняття починати з розвитку одного з рецептивних і одного з продуктивних видів мовленнєвої діяльності, а саме говоріння та аудіювання. Саме в такому порядку: спочатку говоріння, а потім аудіювання. Приступаючи до вивчення нового блоку підручника, студенти насамперед намагатимуться висловити те, що їм уже відомо з цієї теми. Опорою може слугувати ілюстративний матеріал і спеціальна табличка, в якій містяться ключові слова з теми. Аудіювання тут розглядається як вид

діяльності, метою якого є одержання інформації. Після завдання на аудіювання студентам доцільно запропонувати перехід до практики розмовного мовлення, але вже у формі діалогу і з опорою на щойно прослуханий матеріал. Наприклад: у парах обговорити те, про що йшлося в аудіо чи відеофрагменті. Створення комунікативної ситуації перед прослуховуванням чи переглядом медіафрагменту (pre-listening phase) забезпечується такими прийомами, як бесіда, диспут, дискусія та обговорення. Саме завдяки використанню цих прийомів підвищується мотивація студентів щодо вдосконалення вмінь професійного мовлення.

Розглянемо технологію поєднання рецептивно-продуктивних завдань для комплексного формування таких видів мовленнєвої діяльності, як читання та говоріння. У традиційній методиці викладання мов читання текстів здебільшого передбачалося лише з метою їх подальшого перекладу. Вважаємо, що цього недостатньо і пропонуємо застосовувати вправи та завдання, призначені для роботи з текстом, так чи інакше пов'язаним із заявленою темою.

Перед текстом доцільно пропонувати pre-reading tasks, які допомагають мотивувати студентів до уважного прочитання тексту, вироблення припущень, що ґрунтуються на заголовку, ілюстраціях тощо. Викладач може знайти цікавий матеріал, пов'язаний із тестом, його автором, проблематикою, культурно-історичним контекстом тощо, або ж ці питання можуть обговорюватися студентами у ході бесіди чи дискусії. Після прочитання тексту студентам варто запропонувати виконати ряд вправ на розуміння тексту. Розвиток говоріння як продуктивного виду мовленнєвої діяльності можна здійснювати як у комплексі з іншими видами мовленнєвої діяльності, так і окремо.

Отже, згідно з програмами іншомовної підготовки майбутніх фахівців та в рамках компетентнісного підходу до формування професійного мовлення студента-перекладача, основна увага зосереджується на розвитку всіх складових перекладацької компетентності за рахунок постійного залучення студентів до різних видів мовленнєвої діяльності. Реалізація комплексного навчання рецептивно-продуктивних видів мовленнєвої діяльності відбувається

за рахунок упровадження в процес навчання таких методичних прийомів, як дискусія, бесіда, колективне обговорення, проблемна лекція, представлення доповідей, аудіювання з метою одержання інформації, читання та обговорення тексту, усний виступ студентів, що сприяє розвитку усіх вищезазначених складових професійної компетенції студентів-перекладачів.

Література

1. Гойхман О.Я. Речевая коммунікація : учебник / Гойхман О.Я., Надеина Т.М.; под. ред. проф. О.Я. Гойхмана. – М. : Инфра-М, 2005. – 272 с.
2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. укр. вид. докт. пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К. : Ленвіт, 2003. – 273 с.
3. Програма з англійської мови за професійним спрямуванням / Кол. авторів: Г.Є.Бакаєва, О.А.Борисенко, І.І.Зуєнок та ін. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.
4. Зимняя И.А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке : пособ. для учителей средней школы / И.А. Зимняя. – М. : Просвещение, 1978. – 159 с.
5. Ковтун О.В. Формування професійного мовлення у майбутніх фахівців авіаційної галузі: монографія / О.В. Ковтун; наук. ред. академік НАПН України, докт. пед. наук, проф. Богущ А.М. – К. : Освіта України, 2012. – 448 с.
6. Перекладацька компетенція // Тлумачний словник онлайн [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://language.br.com.ua/> / перекладацька компетенція